

Történeti kutatások az ipar számára. Megalapozó kutatás: erőforrás-felmérés és ajánlás

Kőfalvi Tamás

Az ipartörténeti kutatások Magyarországon

A korai időszakok

Az ipartörténeti kutatások Európa-szerte a történettudomány egyik régóta művelt ágát alkotják. Tágabb értelemben ide sorolhatók a korai történeti korszakok (antikvitás, középkor) ágazattörténeti kutatásai is. A kutatási témák tekintetében gazdagodást a céhes, illetve manufakturális termelés kialakulásának korszakához kapcsolódóan tapasztalhatunk¹⁹⁹. Ezen kutatások számára, legnagyobb részben, a ipartörténet tudomány- és technikátörténeti vonatkozásai kínálnak nyersanyagot. Az ilyen jellegű kérdésfelvetések mellett azonban már a középkor időszakához kötődő munkák kapcsán is találkozni lehet az egyes termelőegységek történetének kutatásával, amelyek révén gyakran szélesebb, vagy a témától messzebbre vezető – pl. társadalom- vagy művelődéstörténeti – vonatkozások is kidomborodnak²⁰⁰.

Az ipari forradalomtól napjainkig

Magyarország ipartörténetének sajátossága, hogy középkori iparunk nyugat-európai minták alapján, de időbeli fáziskéséssel és kevésbé jelentős mértékben bontakozott ki a középkor századaiban. Emellett az e korszakra vonatkozó kutatások számára különös nehézséget okoz a forráshiány, amely különösen a mikrotörténelmi kérdések megválaszolását hátráltatja. Az ország történetének sajátosságai miatt a tárgyi és az írott források egyaránt jelentős pusztulást szenvedtek el az évszázadok során. Hazai vonatkozásban külön is ki kell emelni azonban a középkori bányaiipar, illetve az ehhez kapcsolódó történeti kutatások jelentőségét. A magyar céhtörténeti kutatások a forrásadottságok miatt jellemzően a

199 Ld. például Endrei Walter: A középkor technikai forradalma. Bp., 1978.

200 Bruckner Győző: A késmárki céhek jog- és művelődéstörténeti jelentősége: okirat-tárral 1515-1757. Miskolc, 1941.

későbbi (koraújkori, újkori) időszakokra vonatkoznak²⁰¹. Jelentősek a céh-történethez kapcsolódó forrásközlések²⁰² is.

Az ipartörténeti kutatások számára az igazán jelentős témák az ipari forradalom korszakával nyílnak meg. A témagazdagság mellett a jobb forrásadottságok is jelentősen hozzájárulnak, az ipartörténet ezen korszakának kibontakozásához. A korszak tudomány- és technikatörténetének tanulmányozása mellett szélesebb lehetőségek tárulnak fel más történettudományi részdiszciplínák gazdagítása előtt is. Ezek közül az egyik leggazdagabb termésű az ipartörténetben gyökerező **életmód- és mentálitástörténet**. Természetesen, az ipari forradalmak nyomán kibontakozó fejlődés vizsgálatában is igen jelentős szerep jut a **tudomány- és technikatörténeti kérdésfeltevéseknek**, ezek azonban e korszak kapcsán ezek már sokkal könnyebben tovább gondolhatók és kiterjeszthetők a történettudomány más részdiszciplínái felé. Az ipari forradalmak időhatárai (első: 1770-1850, második: 1870-1910) mesterséges történettudományi absztrakciót jelentenek ugyan, ám az kétségtelen, hogy a hatásmechanizmusok tekintetében ugyanaz az időbeli fáziskésés jellemző Közép-Európára, benne Magyarországra vonatkozóan, mint a korábbi századokban. Vannak olyan kontinuitás-elméletek is, amelyek a középkor technikai fejlődése és az újkori iparfejlődés között igyekeznek folyamatosságot találni²⁰³. Azonban mindenféle elméleti konstrukciótól függetlenül leszögezhető, hogy **az európai és a magyar iparfejlődés szellemi mozgatórugója az innováció volt.** A termelés új technikai megoldásokkal, új eljárásokkal való javítása, a költséghatékonyság és a minőség növelésének középpontba állítása európai „találmány”, amely kifejezetten az európai adottságok között bontakozott ki és vált a gazdaság meghatározó viselkedésformájává. Az iparfejlődés európai útjának lényegét könnyen meg lehet érteni, ha mondjuk aszintén magas színvonalon álló, ám a fejlődés paradigmáját egészen másképpen

201 Schindler Gyula: A selmecbányai céhek élete. Selmecbánya, 1909.; Pozsár István: A Csongrád megyei céhek története. Csongrád, 1912.; Rajka Géza: A kolozsváriszabó céh története a 15-17. században. Kolozsvár, 1913.; Marjalaki Kiss Lajos: A miskolci mészáros céh négyszáz éves múltja. Miskolc, 1925.; Eperjessy Géza: Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon. Bp., 1967.; Nagybakay Péter: Céhvilág Magyarországon. Bp., 1981.; Pálmány Béla: A szécsényi céhek története 1617-1857. In: Tanulmányok Szécsény múltjából 6. Szécsény-Salgótarján 1984.; Szabó Sarolta: Céhek Szabolcs vármegyében. Nyíregyháza, 1993.;

202 Heckenast Gusztáv (közl.): A murányvölgyi vashámoros céh szabályzatai (1585-1713-1755) Bp., 1959.; Hajnóczy Iván: A céhek életéből 15. és 17. századbeli céhszabályok. Bp., 1911.; Vissi Zsuzsa (vál., közl., bev.): A Mester Emberek jó rendtartása: magyar nyelvű céhlevelek 1683-1719. Bp., 2003.

203 Glatz Ferenc: Információs társadalom. Az ipari-technikai forradalmak természetéről. In: Uő. (szerk.): Az információs társadalom. Bp., 2000. 13-24.

értelmező kínai iparfejlődéssel vetjük össze²⁰⁴.

Amikor tehát a magyar ipartörténet kutatásáról beszélünk, akkor a mennyiségi mutatók feltárásán kívül legalább annyira fontos, ha nem fontosabb a mai terminológiával kutatás-fejlesztésnek nevezhető komponensek figyelembe vétele is. **A magyar iparfejlődés virágkora a dualizmus időszaka volt, amikor a fejlődés mennyiségi és minőségi szempontjai kiegyensúlyozott módon kapcsolódtak egymáshoz.** A „boldog békeidők” organikus, evolucionista iparfejlődésének korszaka után a 20. század már egyre gyakrabban mutatott revolucionista tendenciákat, amelynek legmarkánsabban a Rákosi-korszak iparpolitikájában öltöttek testet. Az 1960-as évektől a hazai iparfejlődés voluntarista jellege enyhült, de mesterséges, gazdaság-idegen jellemzői továbbra is fennmaradtak.

A 19-20. század magyar ipartörténetének kutatásait tartalmilag a gazdaság változása, ideológiailag azonban sok esetben a fennálló politikai rendszer tematizálta. **Az ipartörténet szocialista korszakára leginkább a l’art pour l’art kutatás volt a jellemző.** Az egyes üzemek, ágazatok történetének feltárása eleve nem azzal a céllal zajlott, hogy visszacsatolást jelentsen a mindennapi működés számára. **A kutatási eredmények hasznosulása kicsi volt,** a mesterséges piaci környezet miatt pedig nem is domborodhatott ki ezen visszacsatolás fontossága. A központilag, adminisztratív eszközökkel irányított kereslet kínálati viszonyok például nem tették szükségessé, hogy a piaci szereplők marketing stratégiát alakítsanak ki a maguk számára, a mesterségesen lefojtott piaci verseny pedig eleve szükségtelessé tett mindenféle ilyen irányú innovációt. **A jelen tanulmányban javasolt kutatási stratégia ezzel szemben, éppen az olyan jellegű projektek beindítására helyezi a hangsúlyt, amelyek elsődleges mozgatórugója a piaci szereplők érdeklődésének felkeltése, érdekeltségének bemutatása, illetve az igények szolgáltatás-központú kielégítése.**

Az ipartörténeti kutatások jövőbeni jelentősége

A forprofit szektor érdekeltsége

Ebben a kontextusban elsősorban annak a megfogalmazása és kommunikálása szükséges, hogy milyen lehetőségeket és előnyöket kínál egy piaci szereplő számára, ha tevékenységének, saját vagy jogelőd

204 Mark Elvin: Fejlődés és stagnálás a kínai történelemben. Bp., 1977.

termelőegységének, illetve akár gazdasági ágazatának múltját tudományos megalapozottságú történeti kutatások tárják fel. Fontos hangsúlyozni, hogy a **történeti kutatásnak, mint felkínált tevékenységnek szolgáltató szemlélettel megvalósulnia, ugyanakkor elsődlegesen tartalmi és módszertani vezérfonalként a tudományosság elveit kell szem előtt tartania.** Az ilyen típusú kutatások létjogosultságát a szolgáltatói szemlélt, minőségi garanciáját pedig tudományos jellege biztosítja. E két alapelv között olykor feszültség alakulhat ki, amennyiben a tudományos eredmények nem támasztják alá, vagy éppen cáfolják az egyéb forrásból táplálkozó történeti hagyományokat. Ilyen esetekben a tudományosság szempontjainak kell mérvadóknak lenniük.

A tudományos megalapozottságú ipartörténeti kutatások legfőbb hozadéka a piaci szereplők számára az európai fogyasztói szokások komplex rendszerében egyre nagyobb jelentőségre szert tevő minőségi szempont lehet. Az uniformizált tömegtermelés mellett, illetve azzal szemben egyre jobban kezd kibontakozni a minőségi termékek iránti igény. A termékek minőségi jellemzőire (egészséges, tartós, természetes, stb.) egyre fogékonyabb fogyasztói réteg megjelenésével a piaci szereplők is fokozatosan ezen igények kielégítésére helyezik a hangsúlyt. A marketing szempontok mellett a termelés minőségi irányba történő elmozdulását a nemzetgazdasági érdekek is erősítik, hiszen a magasabb minőségi mutatók elérése, növeli azt a hozzáadott többletet, amely jelentős bevételi forrást biztosít és munkahelyeket teremt. Megjegyzendő, hogy a minőség előtérbe helyeződése már a klasszikusan a mennyiségi szempontok által determinált tömegtermelésre berendezkedett gazdaságok (pl. Kína) és piaci szereplők esetében is megfigyelhető. A világpiac tekintélyes szegmensében tetten érhető a jó minőségű termékek előállítására való törekvés, s ennek megfelelően a minőség a marketing-stratégiáknak is egyik legfőbb mondanivalójává válik. A gazdasági szereplők által támogatott ipartörténeti kutatások ennek a tendenciának a kiszolgálására kiválóan alkalmasak. **Egy-egy piaci résztvevő múltjának feltárása és igényes bemutatása a fogyasztók szemében a megbízhatóság, a stabilitás és a minőségre való törekvés bizonyítéka.** Ennek a fogyasztáspszichológiai motivációnak köszönhető, hogy számos cég logója tartalmazza például az alapítás évszámát abban az esetben, ha az alkalmas lehet a fenti hatás elérésére.

51. ábra

Az alapítási év, mint megkülönböztetett történeti adat csak a legáltalánosabb példa arra vonatkozóan, hogy a forprofit szektor hogyan használhatja fel a múltat a jelenben megfogalmazott céljai eléréséhez. Emellett számos esetben a termék teljes reklámkampánya számára a történeti múlt felhasználása jelenti az alapkonceptiót. Ezen a ponton kell szétválasztani a **szervezeti- és a terméktörténeti kutatási irányokat**. A szervezettörténet az adott termelő egység, illetve jogelődje történetét tárja fel, s mint ilyen, szélesebb forrásbázisra épülhet. A terméktörténeti kutatások középpontjában egy-egy termék vagy terméktípus, termékcsoporthat áll. A piaci szektor számára mindkét irány – egymástól függetlenül is – fontos lehet. Intézménytörténeti kutatásokkal elsősorban azokat a szereplőket érdemes megcélozni, akik a szolgáltató szektorban tevékenykednek (pl. bankok). A terméktörténet különösen a „zászlóshajó” termékeket esetében, illetve azon szereplők számára fontos, akik céggként, vállalkésként kevésbé tudnának hatékony marketing-hasznosulást biztosítani a történeti adatoknak (pl. ásványvíz-gyártó). **Az ipartörténeti kutatások harmadik nagy területe az ágazattörténet**, amelynek szponzorációja távolabb esik a közvetlen vállalati érdekektől, ennek ellenére azonban ennek a létjogosultsága sem kérdőjelezhető meg. A történeti kutatások hasznosulása szempontjából megjegyzendő, hogy az eddig tárgyalt, közvetlenül a fogyasztók, végfelhasználók felé irányuló marketing tevékenység mellett a kutatási eredmények felhasználhatók a vállalközi kommunikációban is (pl. referencia-hivatkozásként).

Az ipartörténeti kutatások nemcsak az általuk közvetlenül érintett gazdasági szereplők számára jelenthetnek támogatandó tevékenységet. A kutatások nyomán feltárható írott források feldolgozásához természetes módon kapcsolódhat a fennmaradt ipartörténeti emlékek feltárása, illetve megőrzésük feladata. E téren – legalább a figyelemfelhívás stádiumába eljutva – megcélozhatók különböző központi költségvetési összegek, és még inkább uniós pályázati források. **Az ipartörténet** ilyen

típusú hasznosulása **jelentős idegenforgalmi hatással is jár**, amely szintén segítheti az anyagi erőforrásokhoz történő hozzáférést.

Ipartörténeti eredmények hasznosulása

Az ipartörténeti kutatások gyakorlati hasznosulására és értékmentő jellegére vonatkozóan szép példa az Orfűi Malommúzeum, amelynek idegenforgalmi jelentősége is különleges. Az Orfűi Malommúzeum az 1970-es évek elején jött létre azzal a céllal, hogy bemutassa az őrlés technológiájának fejlődéstörténetét az őskortól kezdve. Ennek keretében a múzeum a kézi őrlőköveken kívül egy máshonnan ide telepített járgányos szárazmalmot, egy 1946-ig működött olajprést, valamint az eredeti helyén álló vízimalmot mutat be.

52. ábra

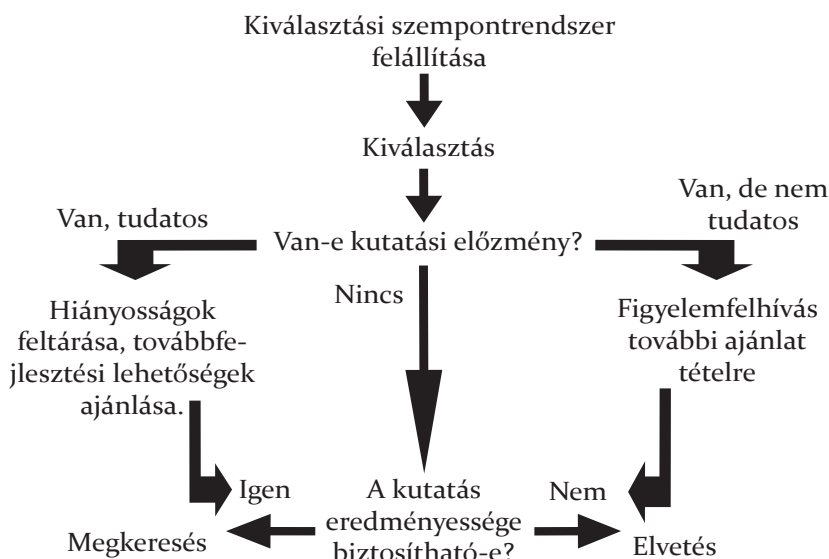
A vízimalom, hét évig tartó felújítást követően 2001 óta működik, vízhasználati engedéllyel és minőségi tanúsítvánnyal rendelkezve több éven át bérőrlést is végzett. Egyébként ez Magyarország egyetlen, működési engedéllyel rendelkező patakmalma. Működéséhez hagyományörző programok (pl. kenyér- és kalácsütés) is kapcsolódnak²⁰⁵.

205 A malom felújítását, illetve népszerűsítését is több pályázati forrás segítette. (<http://www.orfuivizimalom.hu/>)

Az ipartörténeti kutatások pozicionálása a forprofit szektorban

Alapelvek, eljárásrend

A forprofit szektor számára kijánlott történettudományi kutatások esetében először annak a kérdésnek az átgondolása szükséges, hogy elsősorban milyen potenciális ügyfélkör számára lehetnek vonzóak az így elérhető eredmények. A megszólított piaci szereplők kiválasztásának sokféle szempontja lehet. **Indulásként elsősorban a nagyobb árbevétellel rendelkező cégeket, vállalatokat érdemes megcélozni.** Esetükben azonban számolni kell azzal, hogy – éppen jelentőségüknél, nagyságuknál fogva – valamilyen múltfeltáró tevékenység már történhetett velük kapcsolatban. Ezen előzmények feltárására, feltérképezésére már a megkeresés előtt szükség van. A kutatási előzmények vizsgálata során figyelembe kell venni, hogy a korábbi kutatások megrendelése, támogatása, illetve az eredmények hasznosítása terén a vállalat milyen szerepet játszott. Számos példa van ugyanis arra, hogy a történeti kutatások az érintett tudta nélkül folynak, és eredményei csak szűk tudományos körben válnak ismertté. A piacorientált ipartörténeti kutatások egyik feladata lehet ezért az is, hogy a gazdasági szereplők figyelmét felhívja a már felszínre került tudományos eredményekre. Amennyiben az adott vállalat tudatosan végeztetett történeti kutatásokat, akkor érdemes azon vonatkozásokat számba venni, amelyek vizsgálata új eredményekkel gazdagíthatja a meglévőket. **A kiválasztott partner célzott megkeresése előtt feltétlenül szükséges annak vizsgálata, hogy a kitézött kutatás eredményessége valószínűsíthető-e.** Ennek egyik lépése például a rendelkezésre álló forrásbázis áttekintése, illetve ennek tükrében néhány kutatási kérdés megfogalmazása. Konkrét megkeresés csak abban az esetben kezdeményezhető, amennyiben a kutatáshoz szükséges feltételek (pl. forrásbázis) rendelkezésre állnak. **A potenciális megrendelői körben fontos helyet foglalnak el azok a vállalkozások, vállalatok, amelyek története hosszabb (ötven évnél több) időre visszamenően kontinuitást mutat.** Ezekben az esetekben általában a cégek számára is magától értetődő, hogy erre a meglévő kontinuitásra – mint pozitív kommunikációs és marketinghatást eredményező – tényezőre hangsúlyt fektessenek.

53. ábra

A múlt mint a vállalati arculat alapja – egy jó gyakorlat

Az ipartörténeti kutatások hasznosításának, egyben az ilyen jellegű kutatások lehetséges pozicionálásának jó példája a Herendi Porcelánmanufaktúra, amelynek tevékenységéhez természetes módon kapcsolódik a történeti múlt ápolása és annak a vállalati stratégiába történő beépülése. A történeti kontinuitás ebben az esetben is eleve predesztinálja a történeti adatok felértékelődését.

A vállalat, ahol 1826 óta²⁰⁶ folyamatos a porcelánkészítés, és amelynek történetében több csőd közeli helyzet és az államosítás is megtalálható, arculatának szerves részévé tette a múlt értékeinek megőrzését. A marketing és a kommunikáció egésze, a motívumkincs, a termelés technológiai megoldásai mind szervesen őrzik a múlt elemeit. A vállalati arculat alapfilozófiája a hagyománytisztelet és a modern elvárásoknak való megfelelés együttélése. A Herendi Porcelánmanufaktúra termelésének egy része – talán lehet mondani, hogy minőségibb része – ma is a kétkezi munkára épül.

²⁰⁶ A történeti kutatások hasznosulását tekintve jó példa, hogy míg a gyár alapítását korábban 1839-re datálták, csak a '70-es években derült ki, hogy a termelés már 1826-ban megindult.

54. ábra

A történeti kutatások eredményeit gazdag és jól szerkesztett kiállítás, több mint 8000 darabból álló porcelánmúzeum mutatja be. A vendégek a manufaktúrában üzemlátogatáson, „időutazáson” is részt vehetnek, megismerve a porcelánkészítés folyamatát és a gyár hagyományait. Az információs és kommunikációs technológiát is felhasználó marketing jelentős mértékben épít a történeti múlt feltárására.²⁰⁷

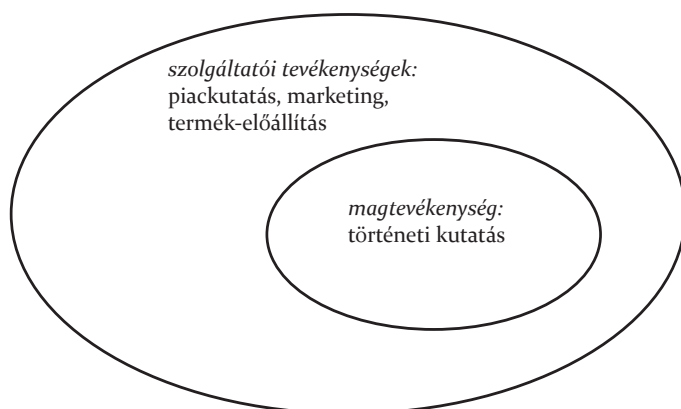
Kutatásmarketing

Kutatás és szolgáltatás

A forprofit szektor számára kínált történeti kutatás speciális szolgáltatás, amelynek sikerességét megfelelő marketing-stratégiával kell megalapozni. Különlegességéből fakad, hogy létjogosultságát külön is argumentálni kell. A gazdálkodó szervezetek számára általában egyértelmű, hogy milyen előnyökkel járhat egy-egy bankszámla-konstrukció,

²⁰⁷ A vállalat mintaszerű honlapja: <http://www.herend.com/hu/aktualis/>

vagy a gépjármű- és a telefonpark flottakedvezménye, de korántsem biztos, hogy feltétlenül szükségesnek ítélik az ipartörténeti kutatások támogatását. Ebből a szempontból a tudományos kutatás marketingfeladata nem csekély, hiszen nemcsak azt kell bemutatnia, hogy a kínált szolgáltatást magas színvonalon képes biztosítani, hanem annak előnyeiről, sőt szükségességéről is meg kell győznie a piaci szereplőket. A gazdasági szereplőket megcélzó, szolgáltatói szempontú történeti kutatás, mint tevékenység nem korlátozódhat a hagyományos értelemben vett történészi munkára. Ez a kutatások előkészítésére és eredményeinek végső formába öntésére egyaránt igaz. A kutatáshoz, mint magtevékenységhez, amely természetesen maga is komplex, több összetevőből álló feladategyüttes, széleskörű szolgáltatói szerepnek kell kapcsolódnia. Ez utóbbi körébe tartozik a piackutatás, a marketing, az ügyfélkapcsolat és a kutatási eredmények közvetett hasznosítása is. A történettudományi kutatások nyomán klasszikusan keletkező produktumok (tanulmányok, tanulmány-kötetek, monográfiák) a piaci szereplők számára leginkább csak eszmei értékkel rendelkeznek, mert közvetlen hasznosításra nemigen alkalmasak. Ezért a történeti kutatást, mint szolgáltatást csak úgy lehet „eladni”, ha az abba befektető számára közvetlenül hasznosítható végterméket képes produkálni. El kell fogadni, hogy ami a tudomány világában feltétlen érték (pl. egy sok kutatásra épülő, fontos eredményeket tartalmazó tanulmány), az egy piaci szereplő számára nem szükségképpen bír hasonló jelentőséggel. Az is látható, hogy a csak hagyományos értelemben vett tudományos produktumokat előállítani képes kutatások támogatása a cégek nagy része számára mindössze karitatív tevékenység, erre különösebben jelentős összegeket általában nem áldoznak. Jelentősebb forrásra számíthat viszont minden olyan szolgáltatás és annak nyomán létrejövő termék, amely a vállalati kommunikációt, marketing stratégiát, arculatépítést stb. közvetlenül előmozdítja.

55. ábra

Kutatásfinanszírozási modell

A történeti kutatások nyomán előállítható, a megrendelő számára közvetlenül hasznosítható végtermékek tervezése külön figyelmet igényel. E termékpalaettának megfelelően színesnek kell lennie, ugyanakkor képesnek kell lenni igazodni a megrendelő, esetleg már meglévő koncepciójához. A termékek sokfélék, kézzel fogható és digitális produktumok egyaránt lehetnek. Természetesen mindnek a gyökerét és magját a tudományos igényű történeti kutatások jelentik, ám annak eredményei olyan formában jelennek meg, amely pozitív és közvetlen hasznosulásáról a megrendelő könnyen meggyőzhető. Ilyen végtermékek lehetnek például eredeti dokumentumok reprodukciói, egy díszes tanúsítvány, amely a vállalat, cég alapításának dátumát jelzi, egy színes, többnyelvű cégtörténet-ismertető leporelló, de akár egy kamara-kiállítás megrendezése is. A digitális kínálatnak része lehet a cég honlapjának kibővítése cégtörténeti oldalakkal, illetve különböző multimédiás tartalmak (pl. a cég múltját bemutató promóciós film) előállítás. Ily módon tehát a kutatásfinanszírozást olyan szolgáltatási kínálattal lehet párosítani, amely azt jobban eladhatóvá teszi, ugyanakkor az elérhető támogatási összegeket is megnövelheti. A szóban forgó kutatások finanszírozásának rossz modellje úgy épül fel, hogy a vállalat – jó esetben – ad némi pénzt a történeti tárgyú kutatásokra, cserébe pedig kap néhány tiszteletpéldányt az elkészült, egyébként alacsony példányszámú és alig terjesztett tanulmánykötetből vagy monográfiából. A piaci szereplő már a megkereséskor tudja, hogy támogatói tevékenységétől semmilyen közvetlen hasznot nem remélhet. (A kötetben szereplő köszönetnyilvánításnak marketing-hozadéka gyakorlatilag nincs.) Ennek a konstrukciónak a hosszabb távon életképtelen voltában egyébként a kutatói oldal is ludas, mert általában nem lát túl azon az egyetlen kiadványon, amely ha alacsony példányszámú és rosszul terjesztett is, de legalább egy újabb tételt jelent a szerző(k) publikációs jegyzékében. Az ilyen konstrukcióban kutatásfinanszírozó, valójában csak nonprofit adománytevő piaci szereplő ezután értelemszerűen, évekre, vagy akár örökre el is zárkózik a további ilyen jellegű kapcsolatok elől. Ennek a „szellemi janicsár-gazdálkodásnak” igen káros következménye, hogy ellehetetleníti a forprofit és a nonprofit szféra hosszú távú együttműködésének kialakulását, az egyébként létrejött kapcsolat pedig jószerivel egyetlen pénzáttalási aktusban ki is merül. A szolgáltatói koncepcióra épülő kapcsolatban ezzel szemben az „üldözött” adományozóból egy szolgáltatás vásárlója lesz, az erre fordított összeg pedig természetesen a szolgáltatás magtevékenységét, vagyis a történeti kutatásokat is finanszírozza. A megkeresés lényege ebben az esetben nem „pénzkunyerálás” lesz, hanem egy szolgáltatás marketing tevékenysége, amely

a megrendelőt közvetlenül hasznosítható eredményekkel, a szolgáltatót pedig hosszú távú és kiszámítható partneri viszonyral, illetve megfelelő anyagi erőforrásokhoz való hozzáféréssel kecsegteti.

Összességében tehát elmondható, hogy **a kutatásmarketing középpontjában olyan termékek értékesítésének kell állnia, amelyek létrehozásatörténeti kutatásokon alapszik, ugyanakkor a megrendelő számára közvetlen felhasználási lehetőségeket biztosít.** A társadalomtudományok területéről jelenleg leginkább a szociológia és a pszichológia képes ilyen termékeket előállítani, nem véletlen tehát, hogy ezen diszciplínáknak a forprofit szektorral nagyságrendekkel jobb, gazdagabb és gyümölcsözőbb kapcsolatrendszer alakult ki, mint a történettudományok.

Természetesen az ipartörténeti kutatások – eladható formájú – végtermékei esetében is **érdemes átgondolni olyan termékcsomagok, illetve szolgáltatáscsomagok összeállítását,** amelyek a megrendelő számára komplex kínálatot nyújtanak. Egy-egy konkrét kutatási terv, illetve az annak eredményeire épülő szolgáltatások esetében szintén érdemes a komplex hasznosulás (vállalati, idegenforgalmi, tudományos) lehetőségét megvizsgálni, és ezzel a projekt finanszírozását több lábra állítani.

A kutatásmarketing stratégiáját tekintve lényeges elem a személyes kapcsolati tőke kamatoztatása. A megfelelő, döntéshozó pozícióban lévő emberek megtalálása, elérése és megfelelő megszólítása – mint minden hasonló marketing tevékenység esetében – itt is fontos. Az ipartörténeti kutatások promóciója esetében a broadcasting jellegű marketing stratégiák (szóróanyagok, reklámlevelek) csekély eredményt ígérnek, ugyanakkor az ilyen szolgáltatásokat bemutató, referenciákat is tartalmazó internetes portál felépítése mindenképp szükséges.

Az ipartörténeti kutatások forrásbázisa

Levéltári források

Az ipartörténeti kutatások forrásbázisát elsősorban a történettudomány által vizsgált írott források alkotják, emellett azonban jelentős szerep juthat a tárgyi emlékek gyűjtésének és feltárásának is. Az írott források egy része közgyűjtemények anyagában található meg, de számolni kell azzal is, hogy az iratképző szervek irattára is jelentős mennyiségű dokumentumot

tartalmaz. A **kutatások számára természetesen a levéltárak anyaga jelenti az elsődleges terepet.** A levéltári irategyüttesek általában rendezettek – legnagyobb részt középszinten –, ami azt jelenti, hogy már átestek selejtezésen, illetve a kutathatóságukat különböző segédletek biztosítják²⁰⁸. A speciálisan ipartörténeti kutatások szorosan kötődnek azon fondfőcsoportokhoz, amelyek fondjai jellemzően ilyen típusú anyagot (is) tartalmaznak. Ezek az alábbiak.

*Feudális- és kapitalista kori iratok*²⁰⁹

- **VIII. Intézetek, intézmények** (Ebben a fondfőcsoportban található a különböző iparostanonc-iskolák és egyéb szakképző intézmények iratanyaga.)
- **IX. Testületek** (Idetartoznak többek közt a kamarák, az ipartestületek és ezek szövetségeinek iratai.)
- **X. Egyesületek** (Itt található az iparban dolgozók különböző egyesületeinek és korporatív szervezeteinek iratai is, pl. önképzőkörök, kulturális és érdekvédelmi egyesületek.)
- **XI. Gazdasági szervek** (Az ipartörténeti kutatások szempontjából kiemelkedő jelentőségű fondfőcsoport, mert ebben található az egyes üzemek, vállalatok, cégek stb. mint iratképzők szerves fondjai.)
- **XIV. Személyek** (Esetenként kutatandó, amennyiben az adott ipartörténeti kutatáshoz kapcsolódóan tartalmaz személyi fondot, pl. gyáralapító, igazgató, tulajdonos stb. személyi fondja.)
- **XV. Gyűjtemények** (Az ipartörténeti kutatások alkalmi kiegészítője lehet, amennyiben releváns fondot tartalmaz. Bizonyos fondjai értékes anyagokat, pl. képanyag tartalmazhatnak, ám mivel ezek szervesen fondok, ezért kutatásuk – mérettől függően – időigényes lehet, hiszen az egész fond szisztematikus átnézése szükséges, pl. képeslap-, plakát-, röplap-, térkép-, tervrajz-gyűjtemények. A darab szinten rendezett, illetve a kis terjedelmű fondok átnézése azonban javasolt.)

208 Ezek közül néhány a Magyar Országos Levéltár kiadásában, nyomtatásban is megjelent: Kaszás Marianne: Céhek, ipartársulatok, ipartestületek iratai. Bp., 1996. (Levéltári Módszertani és Oktatási Füzetek); Céhiratok a Magyar Országos Levéltárban. Bp., 1996. (A Magyar Országos Levéltár segédletei)

209 A levéltáraknak az iratanyagra vonatkozó korszakolása és elnevezése a korszakhatárokat és a terminológiát tekintve sem mindenben esik egybe a történettudományban használatosakkal.

- **XVI. Tanácsköztársaság** (Általában kis terjedelmű fondokat tartalmaz, amelyek közül elsősorban a politikai változások jellege (pl. államosítás, iparigazgatás változásai) miatt lehet aktuális egyik-másik az ipartörténeti kutatások számára is.)
- **XVII. Néphatalmi és különleges feladatokra alakult bizottságok** (Területi szerveződésű fondok, amelyeknek kisebb mértékben lehet ipartörténeti vonatkozása, pl. iparosokat igazoló bizottságok iratai.)
- **XXI. Megyei törvényhatóságok és törvényhatósági jogú városok** (Főként a tanácsrendszer kiépülése után – 1950-től – az ide tartozó fondok fontos ipartörténeti adatokat tartalmazhatnak. Elsősorban a közvetlenül az iparral kapcsolatosan működött tanácsosi osztályok, hivatalok és bizottságok fondjai lehetnek érdekesek.)
- **XIII. Tanácsok** (Az ipartörténeti kutatások szempontjából kiemelt jelentőségű fondfőcsoport. Elsősorban az ipari osztályok fondjai tartalmaznak ipartörténeti adatokat, de a tanácsrendszer magasabb szintjein keletkezett iratanyag – pl. tanácsülési, vb-jegyzőkönyvek – is felhasználható lehet. Ez utóbbiak kutatását szerencsés esetben külön mutató segíti.)
- **XXIV. A közigazgatás területi szakszervei** (Ebből a fondfőcsoportból az ipartörténeti kutatások szempontjából elsősorban a területi felügyelőségek, pl. borászati, erdészeti, ipari; fondjainak iratanyaga fontos.)
- **XXVI. Intézetek, intézmények** (A szakképző intézmények szerves fondjai tartalmaznak ipartörténeti adatokat.)
- **XXVII. Testületek** (Az ipartörténet szempontjából érdeklődésre tarthatnak számot az iparszövetségek, ipari szövetkezetek fondjai.)
- **XXVIII. Egyesületek** (Az általában területi és korporatív alapon szerveződő, az iparhoz kapcsolódó egyesületek fondjai kutatan-dók.)
- **XXX. Szövetkezeti gazdasági szervek** (Kiemelten fontos fondfőcsoport, mert nemcsak a mezőgazdasági szövetkezetek iratanyagát tartalmazza, hanem itt találhatóak a szövetkezeti formában működött iparvállalatok, ipari egységek fondjai is.)

A levéltári anyagokhoz történő hozzáférés lehetősége nagyban függ az ipartörténeti kutatások intézményesültségének fokától. Eseti, egyedi kutatói tevékenységeknek nincs akadálya, ezen anyagokat bárki kutathatja, a levéltári törvény és az egyes levéltárak kutatási szabályzatának megfelelően. Amennyiben azonban a kutatási projektek száma eléri a kritikus tömeget, abban az esetben célszerű a levéltárakkal történő együttműködés alapján a kutatások intézményesített formáját választani. Ebben az esetben nem tematikus egyedi kutatások, hanem szisztematikus adatgyűjtés történhetne, amely ugyan a már „megrendelt” kutatások szempontjából redundanciát jelentene, hosszabb távon azonban kifizetődőbb lenne. Különösen is igaz ez az olyan, „adatbányászat” alapú kutatásokra, amelyek célja például ipartörténeti adatbázisok létrehozása.

A levéltárakkal való intézményesített kapcsolat számos előnyt hordoz az iratanyaghoz történő szabadabb, gördülékenyebb hozzáférés tekintetében is. Bizonyos irategyüttesek kapcsán ugyanis működhet az intézményközi átkérés, amely a kutatási költségeket jelentősen csökkentheti. Ennek lényege, hogy a kutatni kívánt iratállomány – természetesen, ha mennyisége az ésszerűség határain belül marad – átszállításra kerül abba a levéltárba, amely a kutató számára könnyebben elérhető, látogatható. Természetesen állományvédelmi okokból az intézmények elsősorban az iratok reprodukcióit adják át kutatásra más levéltárhoz, amennyiben azonban ilyen nem áll rendelkezésre, megfelelő szakmai és emberi kapcsolatok esetében az eredeti iratok máshol történő kutathatóvá tétele is megoldható. Levéltárközi kölcsönzési együttműködés alapja lehet, ha a projekt rendelkezésre erőforrásaiból a kölcsönző intézmény reprográfiai vagy restaurációs tevékenységét támogatni lehet. Ez adott esetben még mindig olcsóbb, mint a sok utazással és szállásköltséggel terhelt távoli kutatások finanszírozása. A kutatási helyszínek tekintetében elérhető kedvező állapotok már olyan esetben is egyszerűsíteni tudják a logisztikát, ha az adott levéltárnak több fióklevéltára van. Ilyen például a Csongrád Megyei Levéltár, amely a székhelyen (Szeged) kívül négy településen (Szentés, Hódmezővásárhely, Makó, Csongrád) működtet fióklevéltárat. A Bács-Kiskun Megyei Levéltár a székhely településen, Kecskeméten két épületben működik, emellett fióklevéltára van Kiskunhalason, Kiskunfélegyházán és Baján. Az iratanyaghoz történő hozzáférés módját tekintve célszerű a kutatási célokat figyelembe venni. Hosszú távon kifizetődőbb lehet, ha távoli kutatási helyeken egy-egy kisebb fond (pl. gyűjteményes fondok) szisztematikus átnézése megvalósul, így egy későbbi projekt esetében ez a befektetés megtérül és az időbeli megvalósítást is gyorsítja. **A levéltári iratanyag kutatásának azonban kétségtelenül az a legideálisabb módja, ha a kutatási team az adott levéltár levéltárosát foglalkoztatja.** Erről a kutatások humán erőforrás-gazdálkodási kérdései között részletesebben is lesz szó.

A primer forrásokhoz történő hozzáférés kapcsán figyelembe kell venni, hogy a területi levéltárak általában raktári kapacitás hiányában elmaradásban vannak az anyagoknak az iratképzőktől való átvétele terén. Ezért **számolni kell azzal, hogy még néhány évtizedes iratanyagok is az iratképzők irattárában találhatóak.** Az ehhez való kutatói hozzáférés azonban több szempontból is nehézkes. Egyrészt az irattárak rendezettségének állapota, – a levéltárak rendszeres szervellenőrzései dacára – meglehetősen eltérő szinteket mutat. Ezzel együtt azonban, még a jó irattári rendben tartott, rendszeres irattári selejtezésen átesett anyagok kutatása is gondot jelenthet. Ennek legfőbb oka, hogy az irattári dokumentumok még nem estek át azon a határérték-vizsgálaton, amelynek célja, hogy történeti értéküket megállapítsa. Az irattári dokumentum-együttesek tehát történettudományi értelemben nincsenek megtisztítva, számos olyan dokumentumtípus (pl. kísérőlevelek) található bennük, amely történeti értékkel nem rendelkezik. Emellett az irattári anyagok általában a kutathatóság egyéb feltételeinek (személyes adatok védelme, üzleti és szolgálati titok védelme) sem felelnek meg.

Könyvészeti források

A primer források külön csoportját alkotják a kiadott források, amelyek már a kutatások könyvészeti háttere felé mutatnak. Sajnos kifejezetten ipartörténeti jellegű, **monografikus forráskiadvány** alig akad²¹⁰. Ipartörténeti források találhatóak azonban más, **gyűjteményes kötetekben, konferencia-kiadványokban** is. A könyvészeti források ipartörténeti adatokban gazdag rétegét képezik a különböző **periodikák: folyóiratok, zsebkönyvek, szemlék, stb.** A magyar ipar életéről számot adó folyóiratok már a dualizmus éveiben megjelentek, és az iparfejlődés korszakaitól függetlenül megmaradtak²¹¹. Az országos kiadású és terjesztésű periodikák mellett fontosak a területi vagy szakmai kötődésű

²¹⁰ Vö. 4. lábjegyzet.

²¹¹ 1900-ban, barokkos alcímmel (A magyar iparpártolás és iparfejlesztés közlönye; Az önálló vámterületért küzdő ipari, kereskedelmi és közgazdasági folyóirat; A munkaadók szociális érdekeit, a vállalkozók és nagyiparosok közszállítási ügyeit felölelő és az ipar minden ágában műszaki ismereteket terjesztő szaklap.) indult például a Honi Ipar című lap, amely később több címváltozáson is átment. A szocializmus éveiből megemlíthető a Központi Statisztikai Hivatal kiadásában évenként megjelenő Ipari zsebkönyv és az Iparstatisztikai Évkönyv.

kiadványok is, amelyek szintén jelentős múltra tekintenek vissza²¹². Elterjedtek voltak a különböző **kamarai kiadványok, értesítők** is, amelyek már a magyar iparfejlődés szintén korai szakaszában megjelentek²¹³. Az ipartörténet külön fejezetét jeleni az iparostanonc-képzés, amelynek szintén vannak régi periodikái is²¹⁴. **Az ipartörténeti kutatásokhoz segítséget nyújtó könyvészeti anyag kapcsán** – amennyiben hosszú távú és széles körű kutatási projektek kerülnek megfogalmazásra – **érdemes előgyűjtést készíteni**. Ennek keretében elérhetőségükkel együtt regisztrálásra kerülnének mindazon alapvető forráskiadványok, monográfiák, tanulmánykötetek, adattárak és periodikák, amelyek a kutatási projektekhez kapcsolódóan potenciálisan felhasználhatók lennének. **A könyvészeti anyagokról célszerű egy-egy bővebb annotációt készíteni, amely megkönnyíti az egyes tételeknek a konkrét kutatási projektekhez való hozzárendelését**. A könyvészeti háttér kapcsán kell szólni a különböző **kéziratos feldolgozások** szerepéről is. Ezek körébe elsősorban azok az értekezések tartoznak, amelyek sok szempontból nyilván kritikával kezelendők, mégis számos ipartörténeti vonatkozást tartalmazhatnak. Az ilyen tárgykörben készült szakdolgozatok, doktori értekezések felgyűjtése abban az esetben könnyebb, ha közgyűjteményben tárolt, segédlettel ellátott állomány részét képezik (pl. SZTE-Egyetemi Gyűjtemény).

Digitalizált források

Külön ki kell emelni az egyre gyarapodó digitális állományokat is, amelyek nagyban segíthetik az ipartörténeti kutatásokat. A **georeferált térképektől** kezdve az egyre gyarapodó **képeslap adatbázisig** számos olyan gyűjtemény létezik és gazdagodik folyamatosan, amelyek közvetve vagy közvetlenül az ipartörténeti kutatásokat is értékes adatokkal gazdagíthatják. Külön is megemlítendő ebből a szempontból az Arcanum Adatbázis Kft.

212 A területi kötődésű kiadványra lehet példa a rövid életű Kamarai Hírek: A Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara Közleményei c. periodika. Szakmaspecifikus is volt az 1930-as években létezett Könyvkötő Ipar: A Budapesti könyvkötők stb. Ipartestülete Könyvkötő Szakosztályának hivatalos lapja.

213 A Magyar Mérnök-Egyesület Közlönye: A Budapesti Mérnöki Kamara hivatalos lapja 1867 és 1943 között folyamatosan létezett. 1880-tól 1944-ig élt a Magyar Ipar, az Országos Ipartestület lapja, amelynek már elődlapja is volt, az 1868-1879 között kiadott Anyagi Érdekeink c. periodika.

214 1896-tól az első világháború végéig létezett a Magyar Iparoktatás: Az Országos Iparoktatási Tanács hivatalos közlönye, 1927 és 1949 között jelent meg a Magyar Iparosnevelés Iparostanonc-iskolai Tanítók és Tanárok Országos Egyesületének hivatalos lapja.

tevékenysége, amely kezdetben elsősorban a régi, már nem jogdíjas vagy jogdíj nélkül felhasználható könyvészeti anyagok digitalizálásra koncentrált, újabban azonban portfóliójának egyre jelentősebb részévé válik a közgyűjtemények primer forrásainak (oklevelek, térképek, képeslapok stb.) digitalizálása és azok adatbázisként történő kutathatóvá tétele. Az **ipartörténeti kutatásoknak nemcsak a digitális források felhasználása, hanem ezek gazdagítása is perspektivikus célja lehet.** A konkrét megrendelésre folyó kutatási projektek, vagy a szisztematikus adatbányászatok során összegyűlt adatokból adatbázisok építésére is mód nyílna.

Oral history

A legutóbbi időket érintő ipartörténeti kutatások forrásbázisaként kell megemlíteni a szóbeli adatközlők felkutatását és az általuk elmondottak rögzítését. **Az oral history beépítése és felhasználása, a kutatásban lehet ad hoc jellegű, vagyis konkrétan az adott projekt számára felkutatott adatközlőkre irányuló, de önálló tematikus kutatási irányként is megfogalmazható.** Az adatközlések gyűjtése mellett a már meglévő állományok feltárása és felhasználása is színesítheti, támogathatja a kutatásokat. E vonatkozásban elsősorban a különböző médiumok által készített, a különböző archívumokban fellelhető – akár nyilvános hozzáférésű – rögzített kép- és hanganyag (televízió és rádió felvételek) jöhet szóba. **Az oral history adatközlők felkutatása, az interjúkészítés, az adatrögzítés és az adatfeldolgozás külön módszertannal rendelkezik, és speciális infrastruktúrát igényel.** Ezt a projektek tervezése során figyelembe kell venni. Az *oral history* jelentőségét növeli, hogy ma már a digitális technikának és az Internetnek, mint közvetítő közegnek köszönhetően számos ipartörténeti forrás kutatói szempontból spontán tárul fel. Példaként lehet említeni Balatoni József youtube-on elérhető sorozatát a szalámikészítésről. Balatoni József negyven évig volt szalámi mestere a Pick-nek, 15 éve indította saját húsüzemét Kisteleken. A Balatoni Hús Kft. ma már több mint 80 különféle kolbászt és szalámit készít, többek között nyúlból, racka juhból, halból, mangalicából, szürkemarhaból.

Tárgyi források

Az ipartörténet szempontjából nem nélkülözhető a tárgyi források összegyűjtése, számbavétele, illetve a kutatásban való hasznosítása sem.

E tekintetben a tárgyi források, emlékek több csoportját kell figyelembe venni. Az egyik csoportba az **ipari termelésben közvetlen szerepet játszó tárgyakat** lehet sorolni. Ide tartoznak az ipari műemlékektől kezdve (épületek, építmények, ipari tereptárgyak) a különböző ipartörténeti jelentőségű eszközök, járművek, szerszámok, ruhadarabok stb. A tárgyi emlékek másik csoportját az **ipari termelésben közvetlen szerepet nem játszott, de annak történetéhez szorosan hozzá tartozó, annak feltárását elősegítő tárgyak** jelentik. Ilyenek például a fényképek, képeslapok, brigádnaplók, berendezési tárgyak, stb. A tárgyi emlékek jelentős része múzeumban található. Magyarországon számos országos és helyi jelentőségű ipartörténeti gyűjtemény létezik, amelyek anyaga az ipartörténeti kutatásokba jól bekapcsolható. Példaként említhető az Országos Műszaki Múzeum, amely 2009. január 1-től egyesült a Közlekedési Múzeummal, és jelenleg Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum néven működik. Filiái az Öntödei Múzeum (Bp.), az Alumíniumipari Múzeum (Székesfehérvár), az Elektrotechnikai Múzeum (Bp.), a Kohászati Múzeum (Miskolc-Felsőhámar) és a Vegyészeti Múzeum (Bp.). A kisebb, helyi fenntartású ipari múzeumok példája lehet az Alföld-fásítási Gyűjtemény, amelyet a Kiskunsági Erdészeti és Faipari Zrt. működtet Bugacon.

56. ábra

Az **ipartörténet tárgyi emlékei** nemcsak közvetlen segítők lehetnek az ilyen tárgyú kutatásoknak, hanem a **szolgáltatási termékek palettáját is színesíthetik** például motívumként, miniatürizált hasonmás tárgyként egy kamara-kiállítás elemeként vagy egy kiadvány illusztrációjaként.

Az ipartörténeti kutatások humánerőforrás-kapacitása a dél alföldi régióban

Az SZTE mint a humán-erőforrás merítési bázisa

A piaci szektor számára kínált ipartörténeti kutatásokhoz jelentős humán-erőforrásra is szükség van. Ennek biztosításához elsősorban a Szege-di Tudományegyetemen belül rendelkezésre álló lehetőségeket érdemes számba venni. **Az SZTE mint a kutatások központja nemcsak a rendelkezésre álló infrastruktúra és szürkeállomány, hanem a komplex szolgáltatási tevékenység logisztikai összehangolása, illetve a név marketing hatása miatt is ideálisnak tűnik.** A kutatásba – közvetve vagy közvetlenül – az egyetemi polgárok széles köre (oktatók, hallgatók, nem oktató dolgozók) bekapcsolható. A szolgáltatói tevékenységgel összekapcsolódó ipartörténeti kutatások emberi erőforrásait a konkrét tevékenységi körök meghatározása alapján célszerű elvégezni. Komplex tevékenységről lévén szó, az erőforrások áttekintése során az SZTE valamennyi karát figyelembe kell venni. Így például a piackutatási és a marketing tevékenységbe a GTK, a termékfejlesztésbe a TTIK és a ZMK oktatói és hallgatói is bekapcsolódhatnak. Az oktatók munkája mellett bizonyos feladatokat hallgatók, illetve doktoranduszok is elláthatnak. **Az SZTE sokszínűsége lehetővé teszi, hogy a szolgáltatói szemlélettel megvalósuló ipartörténeti kutatások valamennyi részfeladatához intézményen belülről hozzá lehessen rendelni a szükséges szürkeállományt.** A kutatások – nem kezdeti – humánerőforrás-struktúrájának középpontjában egy néhány fős projekttanács állna, amelynek tagjai a működés egyes részterületeinek vezetői lennének. Így külön irányítót kapna a piackutatás és marketing, a tudományos kutatások és a termékmenedzsment. Utóbbi divízióhoz tartozna az informatikai háttér biztosítása, illetve a termék-előállító beszállítókkal való kapcsolattartás. Minden tevékenységi területhez tartozna egy állandó megbízottakból álló – néhány fős – humánerőforrás magállomány, illetve alkalmi szakmai kapcsolatok alapján bedolgozó alkalmi megbízottak. Utóbbiak elsősorban az automatizálható és dömping-munkákat végeznék (adatbúvárlat, adatrögzítés, adatbevitel). A szisztematikus kutatások építhetnek a graduális felsőoktatás kapcsán igénybe vehető hallgatói munkára is. A megfelelő témákban hirdetett kurzusok (pl. projektszemináriumok) hallgatói kurzusteljesítése az meghatározott kutatási feladatok elvégzése lenne. A hallgatók ilyen típusú bevonása a munkába oldaná a bölcsész képzés erősen elméleti jellegét, költséghatékony lenne, s nem utolsó sorban lehetővé tenné a professzionális kutatói

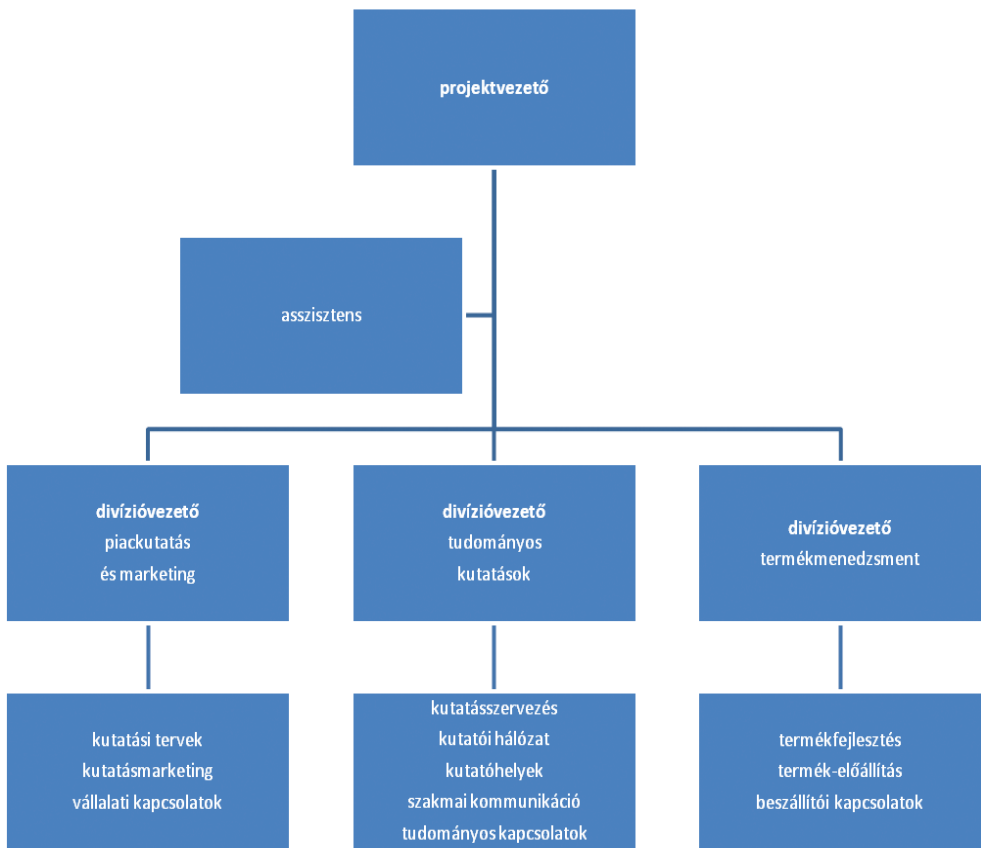
utánpótlás kinevelését. A hallgatói munka OTDK-dolgozatok, szakdolgozatok vagy akár PhD-dolgozatok formájában is testet ölthetne.

A témájában és/vagy erőforrásaiban szegedi vonatkozású ipartörténeti kutatások között említhetők például Bányai Gitta írásai, amelyek a Szeged folyóirat hasábjain jelentek/jelennek meg, és amelyekben szegedi iparosokat, illetve ipari vállalkozásokat (pl. Hodács János kocsigyára, Pálfi Lipót gyufagyára) mutat be. 1976-ban a gyár saját gondozásában jelent meg a Szegedi Kenderfonógyár története c. munka. Szeged történetének számos jeles kutatója – akik közül sokan sajnos már nem élnek – érintette munkájában a szegedi ipar törtét is²¹⁵. Külön kutatási irányt jelenthetnek a szegedi ipartörténeti emlékek (pl. víztornyok), amelyek látványosságuk okán a kutatások közönségkapcsolataira – s ezáltal, a kutatásokat támogatók PR-kapcsolataira – is jó hatással lehetnek.

Munkaszervezet és humánerőforrás-eloszlás

Az egyes tevékenységi körök szoros együttműködésben dolgoznának egymással. Ennek összehangolása a divízióvezetők feladata lenne. Így például a kutatási tervek kialakulásában az első lépés a piackutatás, vagyis azon cégek feltérképezése, amelyek számára a konkrét megkeresést érdemes megfogalmazni. Az adott kutatás megvalósíthatóságát tekintve azonban a kutatási részlegnek kell állást foglalnia. Hasonlóképp szoros együttműködést igényel a pályázati anyagok összeállítása is.

215 Blazovich László: Szeged rövid története. Szeged, 2005.; Reizner János: Szeged története I-IV. Szeged, 1899.; Szeged története. Szerk.: Papp Gyula [et al.]. Szeged, 1983.

57. ábra

Az SZTE-n rendelkezésre álló munkaerő mellett a kutatásokba indokolt lehet bevonni a különböző közgyűjtemények dolgozóit is. Részvételük nemcsak a forrásokhoz való hozzáférés biztosítása tekintetében jelenthet előnyt, hanem az általuk képviselt kutatói potenciál is jelentősnek mondható. A levéltárosok például heti 1 kutatónappal rendelkeznek, és kötelező jelleggel tudományos munkát is végezniük kell. Eredményeiről rendszeresen számot kell adniuk, aminek legfőbb terepe a levéltárak saját kiadványai, illetve az általuk szervezett konferenciák. A múzeumi tudományos dolgozókkal (muzeológusok, néprajzosok) szemben a kutatási eredmények felmutatása szintén elvárás. A közgyűjtemények tudományos dolgozóinak az ipartörténeti kutatásokba történő bevonása tehát mindkét fél számára előnyökkel jár: növeli a kutató tudományos produktivitását, kiegészítő jövedelmet jelent a számára, a projekt szempontjából pedig szakképzett munkaerőt biztosít, megkönnyíti a forrásokhoz való hozzáférést, új kommunikációs csatornákat (közgyűjteményi

kiadványok és konferenciák) nyit meg, illetve bizonyos kutatási termékek (kiállítás-rendezés, reprográfiai termékösszetevők) előállításában is kamatoztatható

Tudományos kapcsolatok

Az ipartörténeti kutatások potenciális humánerőforrás-háttere kapcsán meg kell említeni a távolabbra nyúló tudományos kapcsolatok kiépítését is. Ez részben már a kutatások intézményesültségének fokozása felé is mutat, amiről a következő fejezetben lesz szó. Az ipartörténet gondozása kapcsán már tapasztalatokra szert tett szervezetekkel, társaságokkal történő kapcsolatfelvétel növelheti a felhasználható szűrkeállomány meritési bázisát, illetve számos tapasztalat megszerzését könnyítheti meg. Ez utóbbi azért is különösen fontos, mert a „máshibáiból való tanulás” képessége és lehetősége jelentős mértékben növelheti a kutatások költséghatékonyságát.

A tudományos kapcsolatok természetes módon kínálják magukat azon – hazai és határon túli – szervezetek esetében, amelyek fő profilja az ipartörténeti kutatások előmozdítása, illetve az ipari örökség védelme, feltárása, idegenforgalmi hasznosítása. Ezek közül megemlíthető a Bay Zoltán Alkalmazott Kutatási Közalapítvány Logisztikai és Gyártástechnikai Intézet által életre hívott Közép-európai Ipari Örökségek Egyesülete, amely főleg Borsod-Abaúj Zemplén Megyére, illetve Miskolc környékére koncentrálva igyekszik felkelteni az érdeklődést az ipartörténet iránt. Az egyesület 2008-as megalakulását az MTA Miskolci Akadémiai Bizottság Tudomány- és Technikatörténeti Komplex Szakbizottsága is támogatta²¹⁶. Az egyesület és a szakbizottság célkitűzései az ipari örökség feltárása és hasznosítása, valamint az ipartörténeti kutatások előmozdítása terén azonosak:

- az örökség feltárásával, kutatásával, megőrzésével és újrahasznosításával összefüggő teendők, valamint a tudomány- és technikatörténeti ismeretek cseréjének elősegítése;
- a témában érintett állami szervek és civil szervezetek figyelmének felkeltése a szükséges teendőinkre, az eddigi ez irányú koordinálatlan tevékenységünk összehangolásának elősegítése;

216 A szakbizottság titkára a könyvtáros berkekben sem ismeretlen Drótos László.

- a témával kapcsolatos kutató, felmérő munkákban való részvétel, azok eredményeinek publikálása, önálló, pályázatokkal támogatott projektek kezdeményezése, végrehajtásukban való részvétel;
- a téma minél nagyobb társadalmi nyilvánosságának elősegítése, a lakosság érintett köreinek bevonása e program támogatásába.

A szakbizottság deklarált céljai között van a régióval foglalkozó tudomány- és technikatörténeti kutatások, vizsgálatok, különféle hasznosítási programok figyelemmel kísérése is.

Az ipartörténeti kutatásokat magas színvonalon művelő határon túli egyesület a kolozsvári székhelyű **Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság**, amely 1990-ben alakult, és idén (2011. júniusában) már a negyedik Tudomány- és Ipartörténeti Konferenciát szervezte meg Lakiteleken²¹⁷. A regisztrációs és a szállásdíj igen kedvezményes, így ez az alkalom – vagy egy hasonló – akár a tudományos kapcsolatfelvétel első lépése is lehet. Az impozáns rendezvénynaptárral rendelkező egyesülethez bárki tagként is csatlakozhat. A társaság célkitűzései:

- a tagok tudományos ismereteinek bővítése, szakmai továbbképzése és szakmai kapcsolatainak ápolása;
- tudományos konferenciák, szakmai viták, találkozók és vándorgyűlések szervezése;
- a tudományos kutatás elősegítése – műszaki és természettudományos szakterületen – ösztöndíj-támogatások odaítélése révén;
- műszaki és természettudományos könyvek és folyóiratok kiadása és terjesztése;
- a romániai magyar nyelvű műszaki könyvkiadás szakvéleményezése;
- műszaki és természettudományos szakkönyvtár működtetése;
- oktatási és oktatástámogatási tevékenységek szervezése, lebonyolítása;
- alapítványok létrehozása és pályázatok kiírása;
- magyar nyelvű műszaki és természettudományos ismeretterjesztő szabadegyetemi előadások szervezése, kisiparosok szakmai képzése, fiatalok pályaválasztási tanácsadása, szakmai átképzése;

217 <http://www.emt.ro/>

- tehetséggondozó szakmai táborok szervezése;
- kölcsönös tájékoztatást lehetővé tevő szakértői hálózat adatbázisának létrehozása;
- hazai és külföldi ösztöndíjakkal, továbbképzési lehetőségekkel kapcsolatos információk közvetítése;
- számítógépes hálózaton keresztül hazai és külföldi nyilvános adatbankok fejlesztése, elérése és hasznosítása;
- felkérésre, szakértői véleményezés készítése különböző szakmai kérdésekben;
- kapcsolattartás és együttműködés a romániai magyarság szakmai és érdekvédelmi szervezeteivel;
- kommunikációs híd létrehozása Románia, Magyarország és más országok között műszaki és természettudományos téren;
- a tagok által megvalósított és felajánlott műszaki alkotások iparjogi védelme a Társaság javára.

Ezen célkitűzések – amelyek a finanszírozási források egyes elemeit is feltárják – nemcsak követendők lehetnek, de egyben a szakmai együttműködés kialakítását is lehetővé teszik. Megjegyzendő azonban, hogy az egyesület elsősorban szakmai és tudományos működésére helyezi a hangsúlyt, a forprofit szféra számára végzett célzott kutatásokat a programja nem nevesíti, működési ugyanakkor sok tekintetben túlmutat a tudományos társasági jellemzőkön.

Az ipartörténeti kutatások intézményesítése

A forprofit szektor számára kínált ipartörténeti kutatások illetve a köré épülő szolgáltatások életképességét, finanszírozhatóságát igen nagy mértékben befolyásolja, a kritikus tömeg problémája. Minél nagyobb súlyt és presztízst lehet helyezni az ilyen típusú kutatások, illetve szolgáltatások mögé, annál könnyebb a különböző pénzügyi forrásokhoz történő hozzáférés. E tekintetben sem mindegy tehát, hogy a kutatás összefogása milyen szinten, milyen szervezeti formában valósul meg, illetve eredményei milyen öltetek testet. Az ipartörténeti kutatások intézményesültségének erősítése kérdésében elsősorban és kezdetben a tudományos értékmérőkre célszerű koncentrálni. E tekintetben **érdemes a felsőoktatási kínálatba beilleszteni az ilyen típusú kutatásokat.** Ez egyrészt jelentheti a

kifejezetten ilyen tematikájú kurzusok meghirdetését, másrészt pedig a meglévő, egyéb tárgyú kurzusok „beoltását” az ipartörténet kérdéskörébe tartozó elemekkel (pl. az oktatási gyakorlatot ilyen jellegű példákkal, részfeladatokkal, referátum- és szemináriumi dolgozat témákkal fűszerezni). **Ebből a képzési szerkezetváltásból nőhetnek ki azok a produktumok, amelyek már önmagukban is hivatkozhatók, tudománymetriai relevanciával rendelkeznek (OTDK-dolgozatok, szakdolgozatok).** Az e téren elérendő cél természetesen, hogy akár PhD-dolgozatok is születhessenek ipartörténeti témából. Amennyiben az ipartörténeti kutatásokat a fentebb részletezett komplex formában értelmezzük és valósítjuk meg, abban az esetben, ezen tudományos értékű produktumok természetesen nem csupán a történettudományban, hanem más területeken (pl. kommunikáció, marketing, közgazdaságtan) is megszülethetnek. Az ipartörténeti kutatások intézményesülése felé vezetnek a különböző szakmai fórumok, amelyek léte jó referenciát és marketing-lehetőségeket is biztosít. Az üzleti szféra szereplőinek támogatását elsősorban **tematikus ipartörténeti konferenciák** rendezése mögé lehetne megnyerni. E tekintetben elsősorban ágazattörténeti mélységű témákat lenne érdemes felvetni²¹⁸. Az ilyen megmozdulásokhoz külön aktualitást adhatnak az évfordulók, amelyeket érdemes figyelemmel kíséni. Országos emlékévekhez kapcsolódva központi támogatások is megszerezhetőek²¹⁹, de a kutatási eredmények egyik hasznosítása lehet a piaci szereplők számára hagyományteremtő célzatú javaslatok megfogalmazása is.

A tudományos presztízs megteremtésének és a szakmai kommunikációnak is jó eszköze lehet egy **online folyóirat**, illetve az ezt befogadó **internetes portál** beindítása és üzemeltetése. Utóbbi a kommunikáció térbeli lehetőségeit nagyságrendekkel megnöveli és akár egy virtuális kutatói közösség kialakulásának kiindulópontja is lehet. További előnye, hogy általa könnyebben megszólítható az az amatőr, de elhivatott kutatói réteg, amelynek tagjai számos értékes adattal gazdagíthatják az ipartörténeti kutatásokat. Az ipartörténeti kutatások intézményesülését kettős – egymástól nem független – viszonyrendszerben kell elősegíteni. Az egyik a **vállalati szféra**, amelynek közvetlenül felhasználható kutatási végtermékekre és igazolható presztízssre van szüksége, a másik pedig az **akadémiai szféra**, amely elsősorban tudománymetriai eszközökkel mér és ítél. Természetesen

218 Néhány hipotetikus munkacím: Malmok és molnárok az Alföldön; A vasúti személyszállítás története; Erdő- és vadgazdálkodás az Alföldön; A Tisza mint víziút története; Az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság 2009 ben Kolozsvárott rendezte meg II. Tudomány- és ipartörténeti konferenciáját. Ezen hangozott el például Bitay Enikő: Ipartörténeti kutatások lehetőségei, módszerei c. előadása

219 Például a Liszt-év kapcsán: A népi hangszerektől a versenyzongoráig. Hangszerkészítők, hangszerkészítés az Alföldön c. konferencia/kiállítás megrendezése.

tudományos értelemben a legmagasabb szintet az ipartörténeti kutatások akadémiai elismertetése jelenti. A „kritikus tömeg”, elérése, vagyis megfelelő tudományos tőkefelhalmozás és kutatói potenciál alapján az ipartörténeti kutatásoknak az akadémiai szférában is helyet lehet találni. Jó példa erre a Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Akadémiai Bizottság (VEAB) Történettudományi Szakbizottságának Kézművesipar-történeti Munkabizottsága. Megjegyzendő, hogy az akadémiai hálózat helyi jellemzőként rendelkezhet más olyan szak- és munkabizottságokkal, amelyek támogatása – területi és szakmai érintettség esetén – egy-egy kutatási projekthez megnyerhető. Így például az MTA VEAB külön Erdészeti Szakbizottsággal rendelkezik, a Szegedi Akadémiai Bizottságnak pedig külön Gyógyszerészeti Szakbizottsága van. Az intézményesülés kapcsán példaértékű lehet a más összefüggésben már említett Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság.

Az intézményesülés végső kérdése sem kerülhető meg, vagyis hogy milyen szervezeti keretek között érdemes működtetni az ipartörténeti kutatások fentebb vázolt modelljét. Első reflexként a tudomány embere valószínűleg egy kutatócsoportra gondolna. A fentebb vázolt modell azonban olyan széles körű, egymástól nagyon eltérő, s nem is mindig a kutatást középpontba állító tevékenységeket vázol, hogy talán egy kutatócsoport kereteit ez a sokszínűség szétfeszítené. Érdemes lehet ezért megfontolni, hogy szintén az felsőoktatás keretein belül maradván ugyan, található-e olyan szervezeti forma, amely kellő döntési, gazdálkodási és jogi szabadságot ad ennek a szolgáltató szemléletű tevékenységnek. **A rentábilis működtetés és a gazdálkodási tevékenység előmozdítása érdekében a szervezeti egység önálló gazdasági mozgástere mindenképp indokolt lenne.** A felsőoktatási intézmények gazdálkodási és vállalkozási szabadsága lehetővé teszi, hogy önfenntartó, illetve akár nyereségorientált vállalkozási formákat hozzanak létre, de alapítványt, közhasznú alapítványt akár magánszemélyek is életre hívhatnak.

A létrejött szervezeti egység az alábbi főbb bevételi forrásokkal számolhat, illetve ezek megszerzéséért kell dolgoznia:

- Piaci szereplőktől érkező megbízási díjak
- Pályázati bevételek
- Egyéb bevételek (kiadványok, kiállítások, konferenciák, termékforgalmazás)
- Céltámogatások
- **Innovációs járulék**

Az innovációs járulék alapja ugyanaz, mint az iparüzési adóé, vagyis a vállalkozás nettó árbevétele, csökkentve az eladott áruk beszerzési értékével és a közvetített szolgáltatások értékével, valamint az anyagköltséggel. Mértéke 0,3%. A járulék megfizetésére kötelezett a belföldi székhelyű, a számvitelről szóló 2000. évi C. törvény hatálya alá tartozó társaság, kivéve a 2004. évi XXXIV. törvény szerinti kis- vagy mikrovállalkozásokat. az elszámolható kutatási-fejlesztési tevékenységek körét a 2003. évi XC. törvény szabályozza, amely szerint a saját szervezetben végzett és a vásárolt (külsős) kutatás-fejlesztési tevékenység számolható el ilyen jogcímen. A vásárolt (külsős) kutatás-fejlesztési tevékenységet végzők a következők lehetnek:

- Állami felsőoktatási intézmény
- Társadalmi szervezet
- Alapítvány, közalapítvány
- Közhasznú nonprofit gazdasági társaság
- Fejlesztési innovációs nonprofit közhasznú Kft

A kutatási-fejlesztési tevékenység támogatására történő ráfordítást a cégek kiegészíthetik a vállalkozás saját forrásaival, illetve a Kutatási és Technológiai Innovációs Alapból elnyert pályázati forrásokkal. Talán mondanivaló, hogy az innovációs járulék megszerzéséért ipartörténeti kutatásokkal csak akkor lehet sikerrel pályázni, ha a kutatások professzionális szolgáltatásokkal, kommunikációval és marketinggel párosulnak.

A cégek megkeresése, meggyőzése terén kiemelt fontosságúak a személyes kapcsolatok. A kapcsolati tőke kamatoztatása megvalósulhat az egyetem volt tanítványain keresztül, akik nagyobb vállalatoknál döntési pozícióba kerültek. Az elvégzett munkák alapján született ajánlások, referenciák jelentik azt a kulcsot, amellyel további ajtókat lehet megnyitni. Nyilván nem vethető el a heurisztikus piackeresési modell, vagyis az „utcáról történő” megkeresés sem, ennek sikere azonban jóval bizonytalanabb. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a kezdeti időszakban valószínűleg ez lehet az általánosabb piacszerzési forma.

A cégek közvetlen megkeresése mellett megfontolandó a kereskedelmi és iparkamarákkal felvenni a kapcsolatot, az ő ajánlásuk és befolyásuk jelentős súllyal bír. Így van ez annak ellenére – vagy tán épp azért –, mert a kamarai tagság egyelőre még önkéntes, így a kamarák az általuk tömörített vállalkozások számára pozitív referenciával rendelkeznek.

A kamarák jelentőségét mutatja, hogy a Csongrád Megyei Kereskedelmi és Iparkamara jelenleg több mint 1 800 taggal rendelkezik a kereskedelem, ipar, szolgáltatás, kézműipar területéről. Ezek a vállalkozások a megye

gazdasági erejének felét reprezentálják. A Békés Megyei Kamarának mintegy 1300 helyi vállalkozás a tagja²²⁰. A **Bács-Kiskun Megyei Kereskedelmi és Iparkamara** jelenleg közel 2000 tagot számlál, akik a megye ágazati GDP-jének közel 40%-át adják. A Bács-Kiskun megyei kamara csak 16 éves, a Csongrád megyei azonban több mint 120, így az első ipartörténeti projektek egyike talán épp az iparkamarák történetének kutatása lehetne.

Magyarországon a kereskedelmi és iparkamarák létrehozását az uralkodó 1850-ben rendelte el. Az első magyar kamarai törvény 1868-ban jelent meg és 1934-ig volt érvényben. Ez a törvény már kötelező tagsággal kiterjedt a magyar állam minden kereskedőjére, iparosára, kereskedelmi és iparvállalatára. A második világháború után egy kormányrendelet a kereskedelmi és iparkamarákat jogutód nélkül megszüntette, vagyonuk az államra szállt. 1948-ban hozták létre a Magyar Kereskedelmi Kamarát, amely 1985-től Magyar Gazdasági Kamara néven működött, s az egész magyar gazdaságot átfogó, érdekközvetítő, érdekegyeztető, érdekképviselői és egyben klasszikus kamarai feladatokat betöltő intézménnyé lett. A gazdasági kamarákról szóló 1994. évi XVI. törvény a magyar közjogi hagyományokat, illetve a modern európai gyakorlatot követve újból intézményesítette a köztestületi jellegű – közigazgatási feladatokat is ellátó – gazdasági kamarákat. A törvény kimondta, hogy „a gazdasági kamarák hivatása a gazdaság fejlődésének és szerveződésének előmozdítása, az üzleti forgalom fellendítése, a piaci magatartás tisztességének garantálása, valamint a gazdasági tevékenységet folytatók általános, együttes érdekérvényesítésének segítése”. A kamarai törvény szerint tehát a kamarák köztestületek voltak, a működésük önkormányzati elven alapult. A cégek, vállalkozók kamarai tagsága automatikus lett. Az Országgyűlés által 1999-ben elfogadott új kamarai törvény 2000 novemberétől megszüntette a kötelező kamarai tagságot, amelynek visszaállítása jelenleg a kormányzati célok között szerepel. **A kamarai tagság ma mintegy 43 ezres, és főleg nagyvállalatokból áll, ideális terep tehát az ipartörténeti kutatások pozicionálásához.**

220 A kapcsolati tőke kiaknázásának lehetőségét erősíti, hogy a kamara munkáját 18 szakmai osztályban végzi és 36 fős elnökség irányítja.

Mercurius projekt – kereskedelmi vonatkozású társadalomtudományi kutatások

Felföldi Szabolcs

A Mercurius projekt a Szegedi Tudományegyetem együttműködési keretprojektje kereskedelmi tevékenységgel is foglalkozó nemzetközi és magyar vállalatok számára. A projekt célja olyan modellértékű együttműködés kidolgozása, mely a kereskedelemmel foglalkozó cégek, valamint a Szegedi Tudományegyetem kooperációját teszi lehetővé elsősorban a kutatás és fejlesztés (K+F) területén. A projekt kulcsszavai a kereskedelem, az alapkutatás és az együttműködés.

A projekt névadója azért Mercurius (Merkúr), mivel ő volt a római világban a kereskedelem istene és az információ átadásának megbízottja; de egyúttal ő volt az istenek hírvivője is a rómaiak képzeletében, így ma is a kereskedelem, az információ szimbóluma.

A projekt időzítése nem véletlen. Gazdasági válság tombol, számos dolgot ma csak a gazdaság szemüvegén keresztül ítélnek meg. Nincs ez másként a kereskedelemmel sem. E szemlélet eredményezi a kereskedelmet támadó kritikákat, vagy részben a kereskedelmi láncokat sújtó válságadókat is.

A kereskedelem azonban nem csak gazdasági kérdés. E szerteágazó projekttel is épp ezt szeretnénk bizonyítani. **A projekt keretében ugyanis innovatív kutatásokkal tárjuk fel a kereskedelem hazai és világtörténetének egyes részkérdései mellett a kereskedelem információtörténeti vonatkozásait, de társadalomformáló, művészeti vagy politikai aspektusait is.**

Persze fel lehet tenni azt a kérdést, hogy miért is jó ez egy kereskedelmi cégnek? Ma mindenütt a világban kereskedelmi cégek sora próbálja igazolni, hogy tevékenységének célja nem pusztán a profitmaximalizálás, de logosz vagy ethosz is húzódik tevékenységük háttérében, illetve van társadalmi, kulturális hasznosulása is mindannak, amivel foglalkoznak. E projekt a Szegedi Tudományegyetem segítségével biztosítani tudja, hogy új, eredeti kutatási eredmények biztosítsanak háttértudást, illetve friss argumentációt a marketingkommunikációhoz, identitásdokumentumok elkészítéséhez, avagy a társadalmi felelősségvállalást erősítő akciókhoz, nyilvános megjelenésekhez.

Természetesen ez a projekt a Szegedi Tudományegyetemnek is hasznot hoz. Az egyetem több olyan kutatót is foglalkoztat, akiknek a kutatási területe lefed, vagy sok esetben érint számos, kereskedelemmel kapcsolatos kutatási irányt. Egyedül a Bölcsészettudományi Karon több régész, történész,

információtörténész, szociológus, művészettörténész is foglalkozik kereskedelem-történettel vagy a kereskedelem más aspektusaival.

A projekt lehetővé tenné egy olyan tudományos műhely megteremtését, melyben az említett kutatások összefoghatóak lennének, ráadásul egy ilyen „tudósklaszter” alkalmas lenne a kereskedelemmel foglalkozó cégek és e tudományos műhely közötti folyamatos kommunikáció megteremtésére, az igények, elvárások, lehetőségek harmonizálására. Hosszú távú, sokszereplős, stratégiai kutatások elindítása pedig egyedül egy ilyen együttműködéstől remélhető.

A projekt anyagi és jogi hátterét a „Kutatási és Technológiai Innovációs Alapról” szóló 2003. évi XC. törvény, illetve a 2004. évi kutatás-fejlesztésről és a technológiai innovációról szóló CXXXIV. törvény biztosítja, melynek egyik központi eleme az innovációs járulék.

A fenti törvények alapján innovációs járulékfizetési kötelezettség terheli a hazai közép- és nagyvállalkozásokat. A cél az úgynevezett Kutatási és Technológiai Innovációs Alap bevételeinek biztosítása a K+F eredmények hasznosítása stb. érdekében. A központi költségvetésbe fizetendő innovációs járulékot csökkenteni lehet a gazdasági társaság saját tevékenységi körében végzett K+F tevékenység költségeivel, a költségvetési-gazdálkodási rendszerben működő szervezetektől megrendelt K+F tevékenység költségeivel, vagy a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény 2.§ (1) bekezdésében meghatározott szervezetektől megrendelt K+F fejlesztési tevékenység költségeivel.

Az innovációs járulék alapja a vállalkozás nettó árbevétele, csökkentve az eladott áruk beszerzési értékével és a közvetített szolgáltatások értékével, valamint az anyagköltséggel. (Azaz megegyezik az iparüzési adó alapjával.) Az innovációs járulék mértéke Magyarországon jelenleg 0,3%. Minden olyan cég innovációs járulék alanyának minősül, amely belföldi székhelyű, a számvitelről szóló 2000. évi C. törvény hatálya alá tartozó társaság, kivéve a 2004. évi XXXIV. törvény szerinti kis- vagy mikrovállalkozásokat.

Azonban a már létező keretek ellenére a hazai cégek többsége nem használja ki ezt a lehetőséget, ugyanis „a magyarországi vállalkozásoknak csak a töredéke él az alkalommal, hogy befizetési kötelezettségét a kutatás és fejlesztés után járó adókedvezménnyel csökkentse, jöllehet ezzel három adónem esetében is élhetnének. A K+F adókedvezmények kihasználásában tehát komoly tartalékok vannak. A számok is valóban azt mutatják, hogy a kedvezménylehetőségek jórészt parlagon hevernek. K+F jogcímen a kettős könyvvitelt vezető vállalkozások például 2008-ban – az elérhető éves adóstatisztika szerint – mindössze 141,3 milliárd forinttal mérsékeltek társasági adójuk alapját, ez az adózás előtti eredményt csökkentő tételek 6353,6 milliárdos összértékéhez képest elenyésző tétel. A 2008-as összesen 67,9 milliárd forintnyi társaságiadó-kedvezményből is a kutatáshoz kapcsolódó

bérlétség címén csupán 424 milliót érvényesítettek.” (Forrás: <http://systemmedia.blog.hu/>)

Ez azért is meglepő, mivel ez a típusú támogatási lehetőség egyáltalán nem ró plusz terheket a cégekre, hiszen az innovációs járulék alanyának számító cégek, amennyiben nem veszik igénybe e lehetőséget, kötelesek befizetni ezt az összeget a központi költségvetésbe. Amennyiben viszont igénybe veszik, akkor adóalapjukat csökkenthetik ezzel, tehát plusz költségekkel ez számukra nem jár.

Természetesen joggal merül fel az a kérdés is, hogy ha egy cég amúgy már kihasználja ezt a lehetőséget, akkor van-e értelme bekapcsolódnia a jelen projektbe? Véleményünk szerint feltétlenül, hiszen ezek az összegek megoszthatók, és egy dinamikus cég számára fontos lehet a K+F támogatási tevékenység portfóliójának bővítése is. Ráadásul ez a projekt teljesen újszerű alapkutatások lehetőségét biztosítja.

A Szegedi Tudományegyetem hasonló projektekbe való bevonása mellett számos további érv szól. Így a Szegedi Tudományegyetem az oktatók és a hallgatók kiválósága alapján a magyar egyetemi rangsor 2. helyén áll (Forrás: HVG Diploma Különszám 2011), az összesített kari rangsorban, melyben az ország összes egyetemi kara fel van tüntetve, a szegedi Bölcsészettudományi Kar ugyancsak a 2. helyen végzett. A shanghai-i Jiao Tong University nemzetközi rangsora pedig a világ legjobb 500 egyeteme közé sorolta a szegedi universitást. Nem véletlen tehát, hogy a Szegedi Egyetem neve mára branddé vált. Számos cég reklámozza ma már termékeit az SZTE kutatásaira hivatkozva. Ráadásul a törvény szerint K+F tevékenységként csak a saját szervezetben végzett és a vásárolt (külsős) kutatás-fejlesztési tevékenység számolható el. A külsős tevékenységgel megbízható szervezetek listájának első helyén pedig az állami felsőoktatási intézmények állnak.

A kapcsolatfelvételt és a kapcsolattartást, a kommunikációt az egyetem oldaláról a DEAK segíti, amely 2011 folyamán egy elnyert kutatás-fejlesztési pályázatnak köszönhetően saját forrással tudja megnövelni (közel megduplázni) az egyes kutatási programok szerződött összegét. Ez ugyancsak csábító lehetőség a szerződni kívánó cégek számára.

Az innovatív Mercurius program mellett a DEAK kutatói természetesen vállalatirányítási, menedzsment, pénzügyi, jogi és más, a kereskedelmi vállalatok életében tipikusan felmerülő kérdésekben is képesek és készek önálló kutatási programokat definiálni.

A várható eredmények közvetlen és közvetett módon is jelentkezhetnek. A projekt keretében megvalósuló kutatások eredményeit kézzel fogható módon fogják bizonyítani a tervezett workshopok, konferenciák, tanulmánykötetek, színes albumok, melyek egyenként is fontos marketingértékkel bírnak, de például a kereskedelmi partnereknek küldött konferencia meghívók vagy reprezentatív ajándékalbumok révén

hozzájárhatnak a partneri kapcsolatok elmélyítéséhez, mindezt úgy, hogy a cégek marketing- és reklámköltség kiadásait egy forinttal sem terheli meg. De ugyancsak fontosak azok a közvetett eredmények is, amelyek a projektben részt vevő cégek társadalmi megbecsülését, elfogadottságát képesek elmélyíteni, kapcsolati hálóját az üzleti világon kívül is képesek kiterjeszteni. A kutatás történeti, társadalomtudományi eredményei akár a közvetlen üzletmenet egyes szegmenseit is befolyásolhatják.

Természetesen felmerül a kérdés, hogy amennyiben bölcsészek, társadalomtudósok vesznek részt elsősorban a kutatásokban, akkor ez mégis hogy lehet K+F? Alap kutatás ez?

„A Kutatási és Technológiai Innovációs Alapról” szóló 2003. évi XC. törvény 4.§-ának (3.) bekezdése nem tartalmaz tematikus korlátozást a vállalatok által végzett vagy megrendelt kutatás-fejlesztési tevékenységgel kapcsolatban. Bármely vállalkozás bármely témában végezhet, vagy megrendelhet kutatás-fejlesztést. A törvény szerint az alap kutatás meghatározása a következő: „tudományos ismeretek bővítését célzó kísérleti, tapasztalati, rendszerező, vagy elméleti munka.” A válasz tehát egyértelmű: a Mercurius projekt egyértelműen alap kutatásokat vállal, a projekt K+F-nek számít és költségei elszámolhatók az innovációs járulék terhére.

Jellegeből fakadóan a projektet nagyfokú rugalmasság jellemzi. A létrehozandó kutatócsoport – az egyetem széles kutatási bázisára támaszkodva – képes kiszolgálni a kereskedelemmel foglalkozó cégek széles spektrumát. Az előzetes egyeztetések során számos kutatási irány körvonalazódott már. Ezek közül néhány: a magyar járműkereskedelem története (Merkúrától a „Merkúr” telepekig); az ősi Selyemúttól a C&A-ig; a kereskedelem információ története; a kereskedelem az irodalomban és képzőművészetben; a magyarországi élelmiszer-kiskereskedelem szociológiai háttere. A további kutatási irányvonalak kialakítása már a közös együttműködés során valósulhatnak meg.